

तदेवसंस्थानमाहृद्वाभ्यां नदीति ॥ १४ ॥ १५ ॥ नन्वेवंविधस्यकथमतिसूक्ष्मत्वमुच्यतेऽतआह यथाहीति चंद्रमंडलेचंद्राधिष्ठितेनसीत्यर्थः यद्येतद्ब्रह्मांडमहाप्रमाणंस्यात्कथंनहिगिरिगुहैकदेशस्थोयोगी
स्वीयेसूक्ष्मेतदद्यावकाशेतत्कृत्स्नंआदर्शमुखवत्पश्येत् नसत्प्रमाणेसर्षपादौमहाप्रमाणानामेवादीनांसंनिवेशोयुज्यतेप्रपंचस्यस्वमादिवदनिर्वचनीयत्वांगीकारंविनेतिभावः ॥१६॥ द्विरंशइति तत्रचंद्रमंडला
ख्येनसिअंशेएकदेशेदृष्ट्यानंत्यादनंतस्यमनसएकदेशएकाकारासूक्ष्मादृष्टिरंशस्तत्रद्विःकार्यकारणरूपेण स्थूलसूक्ष्मरूपेणवाद्विराटतःपिप्पलोगीतासुवक्ष्यमाणःसंसाराश्वत्थोस्ति सर्वमेतन्मनोमात्रमित्य
र्थः द्विरंशेचशशोमहान् चकारात्तत्रेत्यनुवर्त्ततेतस्मिन्नेवमनसिमहान्परमात्माशशइवशशः पुनरितिः शीघ्रगामीमनसोजवीयइतितद्भावतोऽन्यानत्येतीतिचश्रुतेः अंशेएकदेशेद्विर्वर्त्ततेनियम्यनियामकभावेने
त्यर्थः तथाचकार्यकारणप्रपंचोजीवईश्वरश्चपरब्रह्मण्यधिष्ठानेनसैवकल्पितइत्यर्थः ॥ १७ ॥ अस्यशशस्यप्रत्यगभेदंवक्ष्यन्प्रपंचादिभ्यःपृथक्कमाह आपइति आपइत्यंबूपलक्षितंभूतपंचकमुच्यते आ
पः पुरुषवचसोभवंतोत्यादिश्रुतौतथादर्शनात् एतेनकृत्स्नंभूतभौतिकंकार्यंततःशशादन्यत् तर्हिकारणंवस्तुतदभिन्नंस्यादित्याशंक्याह शेषःसंक्षेपउच्यतेइति समस्तकार्यप्रलयेसतिशिष्यतइतिशेषःकारणं

नदीजलप्रतिच्छन्नःपर्वतैश्चाभ्रसन्निभैः ॥ पुरैश्चविविधाकारैरम्यैर्जनपदैस्तथा ॥ १४ ॥ वक्षैःपुष्पफलोपेतैःसंपन्नधनधान्यवान् ॥ लवणेनसमुद्रेणसमंतात्प
रिवारितः ॥ १५ ॥ यथाहिपुरुषःपश्येदादर्शंमुखमात्मनः ॥ एवंसुदर्शनद्वीपोदृश्यतेचंद्रमंडले ॥ १६ ॥ द्विरंशेपिप्पलस्तत्रद्विरंशेचशशोमहान् ॥ सर्वौषधिसमा
वायःसर्वतःपरिवारितः ॥ १७ ॥ आपस्ततोऽन्याविज्ञेयाःशेषःसंक्षेपउच्यते ॥ ततोऽन्यउच्यतेचायमेनंसंक्षेपतःशृणु ॥ १८ ॥ इतिश्रीमहाभारतेभीष्मपर्वणिजं
बूखंडनिर्माणपर्वणिसुदर्शनद्वीपवर्णनेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ धृतराष्ट्रउवाच उक्तोद्वीपस्यसंक्षेपोविधिवदुद्धिमंस्त्वया ॥ तत्त्वज्ञश्चा
सिसर्वस्यविस्तरंब्रूहिसंजय ॥ १ ॥ यावान्भूम्यवकाशोयंदृश्यतेशशलक्षणे ॥ तस्यप्रमाणंप्रब्रूहिततोवक्ष्यसिपिप्पलं ॥ २ ॥

तदपिसंक्षेपःकार्यस्यैवसूक्ष्मंरूपंआकुंचितावयवकूर्मसमानंउच्यतेऽतोऽव्यावृत्तंकारणमपिआपइवानालैवेत्यर्थः ततोऽव्याकृताव्याकृतात्तद्व्यात्अन्यःशशःशुद्धंब्रह्मतदेवअयंप्रत्यगात्माजीवइत्युच्यतेवेदेतत्त्व
मस्यहंब्रह्मास्मिअयमात्माब्रह्मेत्यादौ परमात्मनएवंप्रत्यगात्मत्वमुच्यतेनततोऽन्योजीवोनामकश्चिच्चिद्भ्रातुरस्तीत्यर्थः एनंप्रत्यगभिन्नंपरमेश्वरंशशाख्यंसंक्षेपतोमयाप्रोच्यमानंशृणु ॥ १८ ॥ इतिकरणे जंबूइति
जंबूद्वीपःखंडएकदेशोयस्यतस्यब्रह्मांडस्यनिर्माणेविस्तारेइत्यर्थः ॥ इतिभीष्मपर्वणिनैलकंठीयेभारतभाष्येद्वीपेपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ पिप्पलशशयोःस्वरूपश्रवणेस्वस्थान
धिकारंपश्यन्स्थूलमेवतावत्भगवतोऽहंरूपंश्रोतुमिच्छन्धृतराष्ट्रउवाच उक्तोद्वीपस्येति द्वीपस्यविस्तरमितिसंबंधः ॥ १ ॥ यावानिति शशलक्षणेपरमात्मनोज्ञापकेमायाशबलेहार्देब्रह्मणिमायाकल्पितोभूम्यव
काशोयावानव्यवहारदृष्ट्यासत्यवत्प्रतीयमानोयोगिवैर्दृश्यतेतस्यप्रमाणंप्रब्रूहि ननुकारणमेवादौज्ञातव्यंयज्ज्ञानात्सार्वभ्यंभवतीतिवेदेप्रसिद्धंकिंद्वीपज्ञानेनेत्याशंक्याह ततोवक्ष्यसिपिप्पलमिति शशंचवक्ष्य
सीतिशेषः प्रागेवकारणज्ञानात्तत्तद्विभूतिकार्यमेववदेत्येतेनतत्रात्यंतमादरोभवतीतिभावः ॥ २ ॥